

szerveit. Révai József fentebb említett cikkében azt várta a helyi népi szervek-
 tolt, hogy „országos politikai kérdésekbe szóljanak bele, a nemzeti politika
 céljait valósítsák meg”. A helyi nemzeti bizottságok pedig úgy gondolkodtak,
 hogy ügyrendjüket, hivatali működésüket nem jogszabályok, rendeletek, hanem
 az élet határozzák meg, hiszen a nemzeti bizottságok nem a kormányhatalomtól,
 hanem választóiktól, a néptől kapták megbízásukat.

A centrális irányítás és a helyi öngazgatás közötti ellentmondások valójá-
 ban akörül csúcsosodtak ki, hogy a helyi népi szervek képviselik-e a jövőben
 is a községi önkormányzat valamennyi – államhatalmi, államigazgatási és tö-
 meg szervezeti – funkcióját. Éppen az e kérdés körül kialakult vita kapcsán,
 amelyben több jogász és történész is részt vett, állíthatjuk, hogy miként több
 népi demokratikus országban, nálunk is megvolt a lehetősége, hogy e formát
 fejlesszük tovább a proletárdiktatúra helyi szervévé.

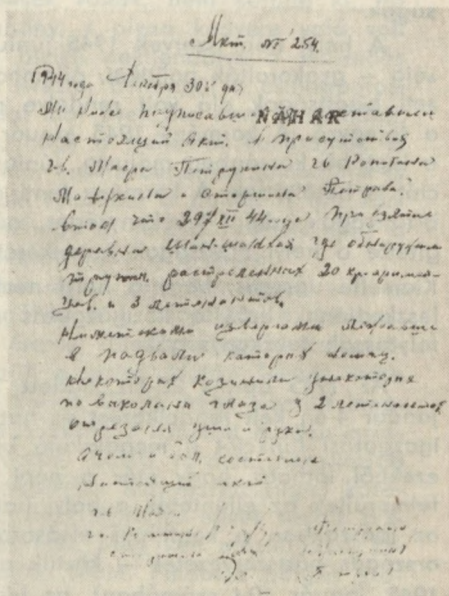
A koalíciós pártok más-más nézőpont alapján, (mint az előbbieken már
 jeleztük), a kormányrendeletre hivatkozva a régi közigazdasági rendszer új-
 béli kiépítése mellett foglaltak állást. Az 1945 májusában összeülő MKP első
 országos konferenciája sem foglalkozott a nemzeti bizottságok helyének, sze-

hetetlenül, az ismeretlenség és a fe-
 ledés homályában? A módszeres ku-
 tatás és a véletlen folyamatosan, szin-
 te naponta készíttet csodálatra vagy
 megdöbbenésre új meg új adataival,
 szabad felejtenünk!

DOKUMENTUMOK

Feljegyzések

A hősiességnek, bátorságnak, tudat-
 os áldozatvállalásnak, tragikus önfel-
 áldozásnak, pusztításnak, alattomos
 aljasságnak kimeríthetetlen időszak
 volt a fasizmus elleni második világ-
 háború. A megírt, elbeszél, sokféle-
 léppen megörökített, közismertté vált
 példák mellett azonban mennyi mar-
 radt még felderítetlenül és felderít-



repének megfelelő értékelésével, jövőbeni feladataival. E tartózkodás mögött valójában elutasító álláspont rejtőzött. A népi szervek továbbfejlesztésével szembenálló állásfoglalás a nemzeti bizottságok működésével kapcsolatos ismert negatív tapasztalatokból eredhetett. A különböző községekben a helyi politikai viszonyokat tükröző összetételű nemzeti bizottságok vezetése ugyanis igen sok helyen a kisgazdapárt, a jobboldali, vagy rosszabb esetben a klerikális reakció kezébe került. Ezek az esetek voltak nyilvánvalóan a felszínen ismertek. Ha ezek járási, megyei, országos szervei valóságos hatalmi szervekké fejlődhetnek, a népi demokratikus forradalomban az MKP szerepe – mivel taglétszáma kisebb volt még ebben az időszakban, mint befolyása –, amely a nép valóságos érdekeit fejezte ki, az országos döntésekben csökkent volna. Véleményem szerint az elutasító álláspont mögött már jelentkezett bizonyos vonatkozásban a népi öntevékenységet alábecsülő nézet is. Igen sok spontán elemmel, zavaros fejű, alapjaiban igaz ügyet szolgáló aktívával, társadalmi munkással kellett volna vitatkozni beszélgetni, gondolkodásukat formálni. Ez a nem-vállalás bizonyos vonatkozásban a kommunista párt és a párton kívüliek, továbbá a más pártokhoz tartozók közötti kapcsolat lazulásához is hozzájárult. Erre utal az MDP első országos kongresszusának az a megállapítása, amely a dolgozóknak a közügyekbe való fokozottabb bevonásánál példaként hozta fel, hogy a népi demokratikus rendszer időszakában még 1947-ben is nagy lehetőséget nyújtottak a fenti népi szervek.

A dokumentumok, amelyeket most ismertetünk, a halál, a tragédia, az élet és az ocsúdó, munkát vállaló ember dokumentumai.

Az első: egy 1944. december 30-án írott jegyzőkönyv. Néhány ténybeli kérdést nem sikerült még mindaddig pontosan kideríteni, hitelességéhez azonban nem férhet kétség. Szövege – kommentár nélkül – önmagában is megrázó, értelmünket és érzelmeinket egyaránt mozgósítja:

254. sz. Jegyzőkönyv

1944. év december 30. napja.

Mi, jelenlevő alulírottak Petruhin gárdaőrnagy, Manuhin gárdakapitány és Petrov őrmester felvettük ezt a jegyzőkönyvet arról, hogy 1944. év XII. 29-én San-sanhaja (?) község elfoglalásakor a Vörös Hadsereg 20 vöröskatonájának és 3 hadnagyának – akiket agyonlőttek – holttestét fedeztük fel.

A német szörnyetegek a pincében fekvők közül egyeseket felakasztották,

másoknak kiszúrták a szemét, 2 hadnagynak kezeit, füleit levágták.

Ezért vettük fel fájdalommal ezt a jegyzőkönyvet.

Petruhin, gárdaőrnagy

Manuhin, gárdakapitány

Petrov, őrmester

A második: rövid feljegyzés 1945 januárjából. Ez már a felszabadult munkások feladatvállalásáról, a valóban emberi élet mozdulásáról ad hírt:

A 10. számú bánya munkásainak gyűlésén elhatározták a bánya helyreállítását és teljes üzembehelyezését. Ezek az emlékeztető dokumentumok véletlenül kerültek elő. A Balassi Bálint Nógrád Megyei Könyvtár raktárának rendezésekor találtuk meg Széchenyi Zsigmond Nahar című könyvének azt a példányát, amelynek

A nemzeti bizottságok hatáskörében az elvileg többé-kevésbé körülhatárolt, de gyakorlatilag nem megfogalmazott kormányálláspont alapján a helyi népi szervek 1945 júniusát követően politikai és társadalmi síkon, mint véleményezőök és ellenőrzők tevékenykedtek. A helyi népi szerveket a közigazgatás teljes kiépítése után tehát politikai, államhatalmi funkcióktól megfosztották, tömegszervezeti szerepkörbe állították. Az 1945 szeptember 14-én összeült országos nemzeti bizottsági értekezlet határozatában többek között ezt olvashatjuk a fontos népi szervek tevékenységéről: „..... Az ország élő lelkiismerete lesz a kormány felé”.

Hogy szükségszerű és helyes volt-e a nemzeti bizottságok funkcióinak fokozatos csökkenése, még a mai napig sem teljesen tisztázott kérdés. A pártdokumentumok, levéltári források, az e korszakkal foglalkozó történészek, jogászok feldolgozásai egyaránt azt bizonyítják, hogy a nemzeti bizottságban rejlő lehetőségeket korántsem használták fel a hatalom megszerzéséért folytatott harcban. Az is tény, hogy a különböző tájegységek, megyék tapasztalatai eltérő vonásokat tükröznek. Egyik, vagy másik országrész, vagy közigazgatási egység pozitív – negatív tapasztalatait nem szabad általános érvényűvé kikiáltani. Mivel az országban még nem minden helyi nemzeti bizottság működését tárták fel, s így nem ismeretes az országban működő valamennyi helyi népi szerv munkája, szükséges a különböző megyékben e téren folyó tevékenységet, s azok fő irányát, tendenciáját feltárni, hogy így az eddiginél egységesebb álláspont születjen, az egész országra vonatkozóan.

első oldalra írták tintával a közölt szövegeket, immár huszonöt évvel ez előtt.

Kutatásaink során – sajnos nem tudtuk még tisztázni a legfontosabb adatokat (melyik községről, melyik szovjet katonai egységről van szó, hol volt az a bizonyos bánya, miért egy könyv lapjaira írták, honnan, hogyan került a kötet a könyvtár gyűjteményébe?), de az események időpontja, a bányászokra való utalás valószínűvé teszi, hogy megyénk felszabadításának emlékei közé sorolhatjuk ezeket a dokumentumokat.

(k. n.)

MAGYAROK!

Folytassátok békés foglalkozástokat!

Őrizzétek meg a rendet és nyugalmat.

Teremtsétek magatoknak békés életet!

Közeleg az óra, mely szabadulást hoz minden magyarnak a fasiszta járom alól.

A következőkben a Nógrád megyei helyi nemzeti bizottságok kezdeti tevékenységéről tesztek említést.

A helyi népi szervek igen derekas munkát végeztek az ujjaépítésben, az élet megindításában. A népi demokratikus forradalom első szakaszában, amikor a nemzeti függetlenség kivívása mellett a demokratikus feladatok álltak előtérben, a helyi szervek tevékenysége egyértelműbb volt. Politikai kérdésekben pedig a munkáslakta Salgótarján és környéke már a kezdet kezdetén progresszív álláspontot foglalt el.

Nógrád megyében 1945 január eleje és április vége között alakultak meg a nemzeti bizottságok. Szinte valamennyi községben kezdeményezően léptek fel az ujjaépítésben. Legfontosabb feladatuknak tekintették a megmaradt gépek beindítását, a felszerelések kijavítását, az igaerő, vetőmag igazságos elosztását, a malmok üzembe helyezését, működési feltételeinek biztosítását. A helyi bizottságok kommunista tagjainak kezdeményezésére több helyen birtokukba vették az uradalmi, gazdasági épületeket, eldugott élelmiszerkészletet. Lucfalván Radvánszky Antalné földbirtokos raktáron lévő gabonakészletét, Mátraverebélyben a közeli Tiribes pusztáról a helyi földbirtokos éléstárában elrejtett gabonát vették igénybe vetőmagként, illetve a lakosság fogyasztási céljaira. A népi összefogás szép példáját mutatta a karancslapujtói eset, ahol a gazdák a helyi nemzeti bizottság felkérésére a Vörös Hadseregtől kapott lófogatok kiegészítésére – hogy

vezéséhez. Ezen kívül eljutott hozzánk egy-két röpcédula is, így többek között

AZ ÉLET MEGINDULÁSÁNAK NÓGRÁD MEGYEI DOKUMENTUMAIBÓL

1. A FELSZABADÍTÓ SZOVJET HADSEREG FELHÍVÁSA

1944. december

Magyarok!

Folytassátok békés foglalkozásokat!

Őrizetek meg a rendet és a nyugalmat!

Teremtsetek magatoknak békés életet!

Közeleg az óra, mely szabadulást hoz minden magyarnak a fasiszta járom alóll



2. ALICS JÁNOS, A MKP HELYI SZERVEZETÉNEK EGYIK ALAPÍTÓ TAGJA EMLÉKEZIK 1944. DECEMBERÉRE

A felszabadulás előtti hónapokban, különösen a német megszállás idején az illegális párttagok, akik sejtrendszerben működtek, nem nagyon tudtak egymásról. Így decemberben, amikor a felszabadító hadműveletek már a megyében folytak, nehéz volt egymással kapcsolatba lépünk. Ugyancsak nem volt mindegyik csoportunknak rendszeres kapcsolata, a budapestiekkel sem. Ugyyszólván egyedül a szovjet rádió adásaiból értesülhettünk arról, hogy mi történik az ország felszabadult területein, hogyan szerveződik újjá a Kommunista Párt és milyen programmal kezd hozzá az új élet megszer-

Föld a földmivelőnek,

ki szánt, vet és arat.

Kenyér a dolgozónak

a magyar ég alatt.

Szabadság itt a népnek,

mely mindig erre vár!

E három együttvéve:

A Kommunista Párt!

a kollektíve tervezett szántás-vetést elvégezzék – egyéb igavonó erőket, szamar és tehénfogatokat ajánlottak fel. Nőtincsen arra adott utasítást a helyi nemzeti bizottság, hogy az egy páron felüli állatokat össze kell írni és az arra rászorulóknak ki kell adni. Rendeletileg intézkedtek arról is, hogy igásállatokat a faluból kiadni nem lehet. Április 4-én egymás megsegítésére szólították fel a parasztokat, s még ezen a napon felhívást adtak ki az elrejtett igáskocsik felkutatására. Április 18-án már a traktorok üzembe helyezésére szólították fel a tulajdonosokat, s kilátásba helyezték nekik – ha a felhívásnak nem tesznek eleget – a traktorok elkobzását.

A helyi népi szervek tevékenysége eleinte kiterjedt a lakosság élelmiszerrel való ellátására, a szociális ellátás minimumának előteremtésére, a helyi kulturális élet megindítására. Megszervezték a magatehetetlen, idős emberek, a betegek és a gyermekek tejjel való ellátását. Somoskőujfaluban pl. a nemzeti bizottság minden tehemes gazdát arra kötelezett, hogy tehenenként évente 50 liter tejet adjon át a lakosságnak. A két éven aluli gyermekek napi 2,5 dl. fejadagot kaptak. Nagybátyonból a helyi nemzeti bizottság kezdeményezésére felkeresték az Ideiglenes Kormány vezetőit Debrecenben és részükre 60 000 pengő gyorssegélyt, 3 vagon húzát és egy vagon napraforgót kieszközöltek. A Nógrád községi nemzeti bizottság 100-150 budapesti gyermek étellemezését vállalta. Csak-

az Ideiglenes Nemzetgyűlés felhívása. Nagyjából tehát tudjuk, hogy mi lesz a feladatunk. Alig vártuk azt a napot, amikor a Vörös Hadsereg csapatai felszabadítják városunkat és mi is hozzáfoghatunk a párt megszervezéséhez. A szovjet parancsnokság nem kívánt beavatkozni ügyeinkbe, csak azt kérte, hogy legyünk segítségükre a fasiszta elemek likvidálásában, a város környékének megtisztításában, az utak és hidak helyrehozatalában, hogy ezzel is elősegítjük a német fasiszták elleni harc sikeres folytatását, és városunkba minél előbb megérkezhesse- nek a normális, békés élet megindítását támogató szovjet egységek, valamint a Magyar Kommunista Párt Központjának küldöttei, akik majd hozzásegítenek minket a párt helyi szervének megalakításához. Így került sor 1945. január 2-án a MKP helyi szervezetének megalakulására.



3.

A SALGÓTARJÁNI POLGÁRMESTER ELRENDELI AZ ÜZLETEK KINYITÁSÁT

1945. január 5.

Hirdetmény

Közhirre teszem, hogy az Orosz Városparancsnok rendeletére az összes üzletek holnap reggel 8 órakor kinyitni tartoz-

nak. Azok, akik e parancsnak nem tesznek eleget, 50 000 Pengő pénzbírsággal lesznek sújtva. Az üzlet kinyitására befo-lyással nem lehet sem áruhiány, sem rend- be nem hozott állapota. A vásárlás készpénzfizetés ellenében a magyar pen- gőben kialakult árban eszközlendő.

4. VÉRADÁSRA HÍVJÁK FEL A LAKOSSÁGOT

1945. január 9.

Közhirre teszem, hogy f. hó 10-től minden nap reggel 8 órától véradás céljából Ri- mamurányi út 4 szám alatti rendelőben jelentkezzen minden önfeláldozó, különö- sen férfi, vagy nő.

A vért adó már jelentkezéskor ingyenes, bőséges reggeliben részesül és ha vér- adásra alkalmas, úgy hasonlóan ingyenes ebédet kap. Ezen kívül 250 gr vért adó- nak 312,50 P és az 500 gr vért adónak 625 P jutalom azonnal készpénzben kifi- zetésre kerül. Polgármester



5. EL KELL VÉGEZNI AZ ELMARADT MEZŐGAZDASÁGI MUNKÁKAT

1945. január

Nógrád vármegye alispánjától. Ingeniőr Koszuha orosz százados, valamint a vár- megye gazdasági felügyelőség együttes

nem minden helyi nemzeti bizottság foglalkozott a hadisegélyek újbóli folyósításával, szükség esetén szorgalmazta azok felülvizsgálatát.

A helyi nemzeti bizottságok összetételüktől függően politikai kérdésekkel is foglalkoztak. Az e kérdésekkel való foglalkozás mélységét nagyban meghatározta, hogy az adott településen milyen volt a kommunista párt befolyása. Amíg az iparmedencében a kommunista tulsúly – egyes községekben MKP és SZDP –, addig a megye mezőgazdasági településein a kisgazda pártiak befolyása volt erősebb.

A helyi népi szervek politikai elgondolásai és tevékenysége fentiek következtében eltérő vonásokat mutattak. Két szélsőség jelentkezett általában.

A főleg bányászlatka vidékeken – ahol nagy volt a kommunista befolyás, erősen élt az első munkáshatalom emléke, és azt követően is számottevő hatás érvényesült, az illegális párt szervezeti ereje is számottevő volt – egyenesen a proletárdiktatúra mellett foglaltak állást.

Ilyen helyzet állt elő pl. többek között Kisterenyén. A másik véglethez tartozott, hogy a demokratikus nemzeti összefogás jegyében fogant, és a népi demokratikus forradalom fontos szerveként működő helyi bizottságokban a visszahúzó erők nem egy helyen még a vezetést is megszerezték. Erre példaként az érsekvadkerti helyzetet lehet említeni. Itt a megalakuló nemzeti bizottság elnöke Mátéffy Viktor plébános, szélsőjobboldali politikus lett. Tevékenységét még most is az elmúlt rendszer szolgálata fémjellete. Fenti megállapítás alátámasztására is felhoznék egy példát. A helyi nemzeti bizottságoknak az első időszak-

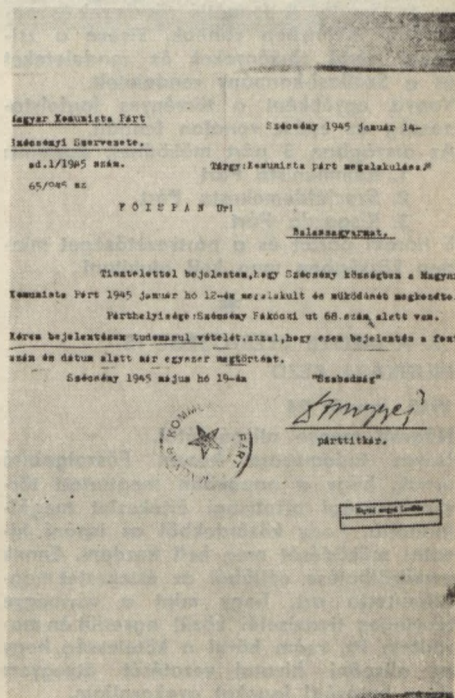
helyszíni kiszálláson nyert tapasztalatokból kifolyólag megállapítást nyert, hogy míg egyes községekben a mezőgazdasági munkálatok megindítása, illetőleg megfelelő intézkedések és annak nyomán munkálatok lettek folyamatba téve, addig más helyeken, úgy a község lakossága, valamint annak vezetősége a mezőgazdasági munkálatok terén ezideig jóformán semmit sem tett. Bár teljes mértékben tudatában vagyok annak, hogy a meglévő őrjárási és vetőmaghiány következtében óriási feladat hárul úgy a vezetőségre, mint a kerület minden egyes lakójára, mégis minden lehetőséget kihasználva kell követnünk avégett, hogy a község határába eső földek maradéktalanul megműveltesen és saját érdekükben termést adjanak...



6. MEGINDUL A KÖZSÉGEK IGAZGATÁSA

1945. január 13.

A salgótarjáni járás főszolgabírójától. Az orosz katonai parancsnokság által megtartott értekezlet kapcsán az alábbiakról értesítem.



ban fontos politikai feladatát képezte, hogy javaslatukra választották meg az igazoló bizottságokat, és feleltek azok működéséért.

Ahol a helyi népi szervek baloldali befolyás alatt álltak, ott az igazoló bizottságok is kérelmelhetlen harcot folytattak a letűnt rendszer bűnös személyei ellen. Nem így történt Érsekvadkertben. Ott, a volt helyi csendőr tiszthelyettes tevékenységét nem volt hajlandó elítélni az igazoló bizottság, sőt felmentette azzal, hogy az illető személy „nem volt népellenes”.

Salgótarjánban és a munkáslakta községekben, továbbá azokon a helyeken, ahol az agrárproletárok és a szegényparasztság képviselői foglaltak helyet a nemzeti bizottságokban, a helyi népi szervek politikai tevékenysége helyes irányba fejlődött. Példaként itt is ki kell emelni a salgótarjáni városi Nemzeti Bizottság politikai tevékenységét. A városi Nemzeti Bizottság tagjai körében több idős, illegális multtal is rendelkező kommunista vett részt. Ezek sorából is ki kell emelnünk Hermann Ferenc, Neuschel János, Hajek Rezső, Sulyok Sándor tevékenységét. A Szociáldemokrata Párt részéről megválasztott nemzeti bizottsági tagok elfogadták az MKP vezető szerepét. A helyi népi szerv már januárban és februárban is fontos politikai szerepet töltött be. Állásfoglalása alapján választották meg a polgármestert, a rendőrkapitányt és iktatták be ünnepélyesen a közalkalmazottakat. Márciusban és áprilisban tevékenyen részt vettek a fasiszta rendszer exponált vezetőinek felderítésében és rendőrkézre való juttatásában.

A községi ügyvitel mielőbb rendes mederbe terelendő. A fennálló törvények és rendeletek érvényben vannak, kivéve a zsidókat sértő törvényeket és rendeleteket és a Szállási-kormány rendeleteit.

Vagyis egyébként a törvényes jogfolytonosság az egész vonalon fennáll.

Az országban 3 párt működhet, úgymint:

1. Kommunista Párt
2. Szociáldemokrata Párt
3. Kisgazda Párt

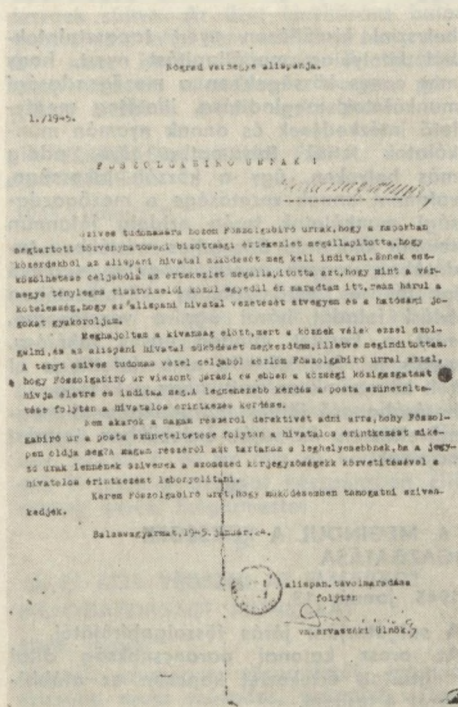
E három pártot és a pártvezetőséget minden községben meg kell alakítani. . .



7. A MEGYE VEZETŐSÉGE IS MUNKÁBA KEZD

1945. január 24

Nógrád megye alispánjától. Szíves tudomására hozom Főszolgabíró úrnak, hogy a napokban megtartott törvényhatósági bizottsági értekezlet megállapította, hogy közérdekből az ispani hivatal működését meg kell kezdeni. Ennek eszközölhetése céljából az értekezlet megállapította azt, hogy mint a vármege tényleges tisztviselői közül egyedül én maradtam itt, rém háru a kötelesség, hogy az alispáni hivatal vezetését átvegyem és a hatósági jogokat gyakoroljam.



A nagybányai helyi Nemzeti Bizottság, a helyi pártközi megbeszélések alapján elhatározta a közigazgatás demokratizálását. Ugy döntöttek, hogy a volt főjegyzőt leváltják és helyébe Sulyok András, volt terpesi jegyzőt hívják haza. Mátraverebélyben a bírót megerősítették tisztségében, mivel ellene kifogás nem merült fel.

A Nemzeti Bizottságok fontos feladatát képezte a népbíróságok munkájának segítése. Ebben az időszakban a népbíróság Balassagyarmaton székel, és a Kisgazdapárt erőteljes befolyása alatt állott. Több esetben előfordult, hogy a népbírósági tárgyalások elhúzódtak és az ügyeket felületesen vizsgálták ki. Ezért a salgótarjáni városi Nemzeti Bizottság május 5-i ülésén dr. Barra Károly, meghívott jogi tanácsadó javasolta a nemzeti bizottságnak, hogy a kormányhoz intézett feliratban kérje a balassagyarmati Népbíróság időnkénti kiszállását Salgótarjánba, a helyi ügyek gyorsított eljárással való tárgyalására. Erre annál is inkább szükség volt, mert többször előfordult, hogy a salgótarjáni tanúk kihallgatására nem került sor, és ezért már eddig is sok vádlottat bocsátottak jogtalanul szabadon.

Mint ahogy azt a bevezetőben már említettük, a megye több községében, ahol a helyi nemzeti bizottságokban kevésbé érvényesült a kommunista befolyás, a régi rendszerből ittmaradt és funkcióba visszaállított vezető hivatalnokok akarata érvényesült. Az április 24-én megjelent Szabad Szó „A sűrke reakció

Meghajoltam a kívánság előtt, mert a köznek vélek ezzel szolgálni, és az alispáni hivatal működését megkezdtem, illetve megindítottam. A tény szives tudomásul vétel céljából közlöm Főszolgabíró úrral azzal, hogy Főszolgabíró úr viszont járási és ebben a községi közigazgatást hívja életre és idditsa meg. . .



8. A SALGÓTARJÁNI NÉPISKOLÁBAN MEGKEZDŐDIK A TANÍTÁS

Hirdetmény

Értesítjük a szülőket, hogy a népiskolai tanítások megkezdése elrendeltetett. E rendelet alapján az 1944/45 tanévi beiratkozásokat minden állami népiskolában újlag eszközlik az iskolák tantestületei. . . Ezúton felkérünk minden szülőt és tanulókat, hogy aki az iskolák helyiségeiből akár bútortzati, akár tanszert vagy felszerelési tárgyakat elvitt, ilyenekről tudomása van, juttassa vissza az érdekelte iskolákba, mert azok másra csekély értékűek, de az iskoláknak pótolhatatlan tárgyak. Az iskolák anyakönyvei és más naplói közkincsek, amelyek pótlása teljességgel lehetetlen, azért azoknak az iskolához való visszajuttatása általános közérdek. . .



9. A MEGYESZÉKHELY UDVOZLI AZ IDEIGLENES NEMZETI KORMÁNYT

1945. február 18.

A balassagyarmati Nemzeti Bizottság 1945 február 18-án tartott alakuló üléséből kifolyólag mély tisztelettel üdvözlöljük a miniszterelnök urat és a magyar nemzeti kormányt, csatlakozván a magyar demokráta frontoz azzal a hittel, hogy ez az út a magyar függetlenségi út, amelyen a magyar nép és nemzet talpraállításához jutunk,

Amikor mély tiszteletünket és csatlakozásunkat kifejezzük, szent fogadalmat tesszünk, hogy a magyar nemzeti kormány által kijelölt úton fogunk haladni, az onnan jövő rendeletek, intézkedések szigorú végrehajtásával, ellenőrzésével és azon munkával, melyet a demokratikus Magyarország megmentésére nekünk kijelöl.



10. A SALGÓTARJÁNI POLGÁRI ISKOLÁBAN IS MEGINDUL A TANÍTÁS

1945. február

A salgótarjáni állami polgári iskola igazgatósága értesíti a nyilvános rendes tanulókat, hogy a tanítás folytatása előtt jelentkezzenek február 22-23-24-én délután 2-4 közötti időben, az igazgatói iro-

lalkozik, és aki nem tartotta szükségesnek a nemzeti bizottság megalakítását szorgalmazni. A földigénylő bizottság összetételére vigyázott".

A helyi nemzeti bizottságok 1945 I. félévi tevékenységéről összeállított rövid felsorolás még számos ponton hézagos. Ennek magyarázata legfőképpen az a körülmény, hogy kevés helyen vezettek jegyzőkönyvet és a sajtó sem foglalkozott e fontos népi szervek munkájának ismertetésével. Nagyon fontos ezért a volt nemzeti bizottsági tagok, vezetők visszaemlékezéseinek gyűjtése, s azoknak a levéltárakba való elhelyezése. A visszaemlékezések összegyűjtése nagyon fontos feladat, és ez csak a községi tanácsok, pedagógusok és népművelők aktív összefogásával lehetséges.

Források

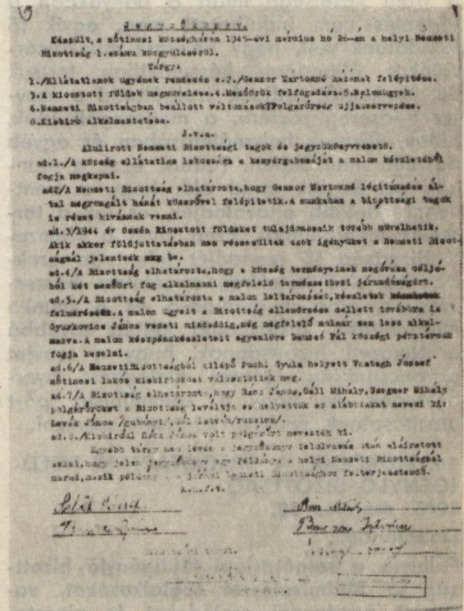
Kállai Gyula: A magyar függetlenségi mozgalom története. 1949. Századok. 1955; Balázs Béla cikke a nemzeti bizottságok kezdeti tevékenységéről. Magyar Munkásmozgalom Története Szakosító Tanfolyam Szemlénygyűjtemény. Kossuth Könyvkiadó 1969/70 tanév, Nógrád megyei Levéltár: a községi, városi nemzeti bizottságok jegyzőkönyvei., U. o. Az Országos Nemzeti Bizottság jegyzőkönyve 1945 szeptember 4i, Jászberényi Frigyes, Balázs István adatgyűjtése a karancslapujtói, Verebélyi András a mátraverebélyi, Cserháti Lószef a baglyasaljai, Tóth Endre a szécsényi, Szlivka Jánosné a lucfalvai, dr. Kigyósi István a nagybátanyi, Molnár Lajos a zagyvarónai helyi nemzeti bizottságok kezdeti tevékenységéről. Fenti adatgyűjtések a Salgótarjáni Munkásmozgalmi Múzeum Adattárában található.

13. A NÓTINCSEI NEMZETI BIZOTTSÁG 1945. MÁRCIUS 26-I ELSŐ ULÉSÉNEK PROGRAMJA

1. Az ellátatlanok ügyének rendezése
2. Genzor Mártonné légitámadás által megrongált házának közérővel való felépítése
3. A kiosztott földek megművelése
4. Mezőőrök felfogadása
5. A malom leltározása, készleteinek felmérése
6. A Nemzeti Bizottságban beállott személyi változások
7. Polgárőrség újjászervezése
8. Kisbíró alkalmazása

14. NEUSCHEL JÁNOS, A SALGÓTÁRJÁNI NEMZETI BIZOTTSÁG EGYIK ALAPJANI TAGJA EMLÉKEZIK:

Már 1944. decemberében eljutott hozzánk annak a híre, hogy megalakult a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front, és hogy a felszabadult területeken megalakulnak a Nemzeti Bizottságok. Így aztán, mikor a város felszabadulása utáni napokban sor került a Kommunista Párt helyi szerveztének megalakítására, közvetlenül meg-



Súlyos örökség a múlttól

Egy hónapon keresztül folytak a háború csatái Nógrád megye területén, amelyek során a menekülő német csapatok makacsul védekeztek, és jelentős károkat okoztak a szovjet hadseregnek, valamint a megye lakosságának. A felszabadító hadsereg a felmérések szerint megközelítően 4000 katonával elvészésével és sok harci fegyver megrongálódásával, vagy elpusztulásával fizetett a megye népének szabadságáért. Ugyanakkor nagy veszteséget okozott a fasiszta német csapatoknak, elpusztított közel 2000 német katonát és több százot ejtett fogságba. Megsemmisített, illetve zsákmányolt közel 600 ágyút, oknavetőt, egyéb páncélozott harci gépet és több ezer löszert, valamint több tonna robbanóanyagot. A visszavonuló német csapatok nagy fosztogatást és rombolást végeztek mind az ipari, mind a mezőgazdasági területeken. A felszabadult nép siralmas örökséget kapott a múlttól. A háború által okozott károk tekintetében a megyék között Nógrád megye országos viszonylatban a harmadik helyen állt. (1)

tettük a lépéseket a Nemzeti Bizottság megszervezésére is. A Nemzeti Bizottságban én a kommunista bányászokat képviseltem. Az első hetekben, amikor még a front közelsége miatt a bányákban a termelés nem indulhatott meg, egyik fő feladatunk volt, hogy bányász munkástársainkat állandóan készenlétben tartsuk és munkaerőt tudjunk szolgáltatni a szovjet hadsereg részére, a megrongált utak, hidak, vasutak helyreállításában és egyéb hasonló munkákban. Tudtuk, ezek a munkák azt segítik majd elő, hogy a frontvonal mielőbb eltávolodjék, és így a termelés megindulhat. Ezen kívül a Nemzeti Bizottság fő teendőjét jelentette ezekben az első hetekben az élelem beszerzése, a piac megindulása és a munka megindítása. Biztosítani kellett továbbá a Nemzeti Bizottságnak, hogy a szovjet parancsnokság igényei kielégítést nyerhessenek és hogy a kommunista párt utasításainak érvényt lehessen szerezni.

16. MŰKÖDIK A SALGÓTARJANI FÖLD-IGÉNYLŐ BIZOTTSÁG

1945. március 30.

Dobolandó.

Felhívja a salgótarjáni földigénylő bizottság a földmiveléssel foglalkozókat, valamint gazdasági cselédeket és nincste-

leneket, hogy akik földhöz kívánnak jutni a földbirtokreform során, azok március hó 30-án délelőtt 11 órára jelenjenek meg a városházán a bizottság előtt.

Salgótarján, 1945. március 30.

Felkutatott Salgótarjáni Községben 1945. évi február hó 20-án a helyi önkormányzat által felkutatott földmivelési iratok alapján.

Teljes városházán elhelyezték.

A nemzeti bizottság tagjainak választották a Kommunista párt részéről: Iványi Ferenc, Nagy József, Csécs József, Mészáros János, János János, Károlyi András, Barossai László, Károlyi Lajos, Károlyi Lajos. Iratban.

A független népbizottság részéről: Károlyi Lajos, Károlyi Lajos, Károlyi Lajos.

A nemzeti bizottságban Mészáros Ferenc körjegyző és Szondi Gyula a r. közh. plébános hivatalból tagjai.

A nemzeti bizottság megválasztotta a salgótarjáni járás főnöke birtokos által kiküldött önkormányzati tagjait.

Parti bizottság a mai ülésben a bizottság elnökevé egyhangúlag Károlyi András bizottsági tagot választotta meg, aki a mai ülésen a járási József nemzeti bizottsági tagokat választotta meg.

Járási bizottsági tagokká választották: Barossai László és Károlyi Gyula nemzeti bizottsági tagokat.

A választásról kiküldött iratban a jogszabályok betartására Károlyi András körjegyző tagot kéri föl.

A nemzeti bizottsági tagok megválasztása a bizottsági titkárság, valamint a járási bizottsági tagok megválasztása után a jogszabályok betartott és aláírattott.

Károlyi András
Dobolandó

Károlyi András
nemzeti bizottság elnöke

A nemzeti bizottság elnöke

Károlyi András
Károlyi András

1945. március 30.

Ezt elősegítette az is, hogy a német hadvezetés tervszerű előkészület után, az erős ellenállás ellenére is, az ipari üzemek készletét és gépi berendezését vasúton és közúton Németországba szállította. A legnagyobb károsodás a Salgótarjáni Kőszénbánya RT-ot érte. A tényleges kár elérte a 30 millió pengőt és a javítási költség megközelítőleg a 200 millió pengőt. (2)

Közvetlen a front áthaladása előtti napokban nyugatra hurcoltak több szállító vitlát, szivattyút és szellőző berendezést. Elszállítottak több mint 500 db villanymotort, és ez teljesen megbénította a bányák víztől és omlásoktól való megóvását. (3)

Jelentős veszteség érte a megye legnagyobb acélipari üzemét, a Rimamurányi Vasmű RT-ot is. Elhurcolták a hideghengermű teljes berendezését, a gyár 485 db villanymotorját és a különböző üzemszervek gépi berendezéseinek jelentős részét. (4)

A gyár berendezésének mintegy 70 %-át tönkretették, illetve elrabolták, amelynek értéke közel 20 millió aranypengőt tett ki. (5)

A német rablók a Salgótarjáni Vasötvözetgyárat is szinte teljesen tönkretették. Minden villamossági és gépi berendezést elszállították a raktári anyagokkal együtt Kattovice környékére. Az okozott kár 2 millió pengőre tehető. (6)

Veszteség érte a Hungari Villamossági RT-ot is, a kár értéke a felmérések alapján 11,5 millió pengőre tehető. A Budapest – Salgótarjáni Gépgyár és Vasöntőde RT. salgótarjáni gyáregységének 1 millió pengőre rúgott a kára. A Zagyvapálfalvai Üveggyárból Teplitz Schánauba szállított fontosabb gépek értéke elérte a 670 ezer pengőt. (7)

Jelentős kára keletkezett a salgótarjáni Öblösüveggyárnak is, ahonnan az értékesebb gépeket és berendezéseket ugyancsak Teplitz Schánauba szállították.

17. MEGALAKUL A LUDÁNYI FÖLDIGÉNY- LÓ BIZOTTSÁG

1945. április 2.

Jegyzőkönyv. Készült Ludányban a körjegyzői hivatalban 1945. évi április hó 2-án du. 2 órakor...

Pusztai Pál kisp. községi bíró, mint a választási közgyűlés elnöke üdvözölve a ludányi földigénylők közül megjelent 108 főnyi igénylő közönséget, felhívja az igényjogosultakat, hogy az Ideiglenes Nemzeti Kormány vonatkozó, a nagybirtokrendszer megszüntetéséről és a földhözjuttatásáról szóló rendelete értelmében a községi földigénylő bizottságot választják meg, hivatkozva arra, hogy az igényjogosultak összeírása alapján 108 főnyi lévén az igénylők száma, ennek alapján 6 bizottsági tagot jogosultak választani. A felhívásra a megjelent igényjogosultak egyhangúlag maguk közül 6 személyt választottak meg;... és felhívják, hogy feladatukat a vonatkozó rendelkezés értelmében haladéktalanul kezdjék meg és kapott határidő alatt fejezzék be.

18. NAGY ISTVÁN, NÓGRÁD MEGYÉNEK A FELSZABADULÁS UTÁNI ELSŐ RENDŐRKAPITÁNYA EMLÉKEZIK AZ AKKORI KÖZBIZOTTSÁGI HELYZETRE:

Az Ideiglenes Nemzeti Kormány belügyminisztere 1945. április 2-án nevezett ki Nógrád megye rendőrfőkapitányává. Addig a régi, Horthy-időszakban kinevezett főkapitány tevékenykedett Balassagyarmaton, helyét nem is akarta átadni, úgyhogy fegyveresen kellett kényszeríteni erre. A megye területén akkor már majdnem minden községben működtek különféle rendfenntartó erők, polgárőrségek, policájok, és ideje volt, hogy a megyeszékhelyen is rendeződjenek a viszonyok. Az első időszak legfontosabb feladatai közé tartozott, hogy a fasiszta, jobboldali és népellenes elemeket részben népbírói ítélettel, részben internálással kiközösítsük, hogy az új élet rendes kibontakozását ne akadályozhassák. Természetesen sok gondot okoztak a különféle bűncselekmények is, köztük ennek az időszaknak egyik jellegzetes bűnténye: a

több millió pengő értéket tett ki a salgótarjáni erőműnek és a bányagépgyártó műhelynek okozott kár is. A felszabadulás előtt 2 nappal robbantották fel a Vizválasztói Erőmű I. sz. 8000, a II. sz. 2150, a III. sz. 2150, valamint a IV. sz. 1500 lóerős gőzturbináit és generátorait. A robbanás következtében jelentős kár keletkezett az épületekben, és a gépterem teljesen megsemmisült.

Ezen túlmenően kisebb ipari üzemeknek és műhelyeknek, valamint az élelmi-szer éss kereskedelmi hálózatnak is több, mint 60 %-a elpusztult. (8)

A háború súlyosan érintette a megye mezőgazdaságát is. Annak ellenére, hogy a mezőgazdaságban dolgozó férfierő zömét elvitték a frontra, november végére teljes mértékben befejeződött-a cukorrépa kivételével a betakarítás. Ez lehetőséget nyújtott a németeknek arra, hogy a magtárakból és a padlásokról elhurcolhassák a gabonát és más szemesterméket. Csak az a gabona maradt meg, amit a parasztnak sikerült elrejtienie. A kirabolt magtárak teljesen üresen álltak. Súlyos pusztítás érte az állatállományt is. Az emberek megpróbálták menteni a jószágot, de sajnos kevés eredménnyel. Ugyanis az állatok elrejtése sokkal nehezebb és bonyolultabb volt, mint a mezőgazdasági terményeké. Ezért

vetköztetés. Ez főleg a nagyobb állomásokon (pl. Szobon, Balassagyarmaton, stb) fordult elő. Megnehezítette munkánkat az a körülmény, hogy az új rendőrség személyi állománya képzetlen volt és csak a lelkesedés és elhűség tette lehetővé, hogy munkájukat jól el tudják látni. Csak hálával tudok visszagondolni a Szövetséges Ellenőrző Bizottság szövjet parancsnokságára, mely nemcsak tanácsaival segítette a közbiztonság megvédését célzó munkánkat, hanem technikai segítségét is nyújtott, biciklivel, fegyverekkel látott el, sőt nemegyszer élelmezésünkről is gondoskodott. Így tudtuk a rendőrség fontos feladatait végrehajtani.

19. MEGALAKUL SALGÓTARJÁNBAN A MAGYAR DEMOKRATIKUS IFJÚSÁGI SZÖVETSÉG SZERVEZETE

1945. április 6.

Salgótarján város Nemzeti Bizottságától Bizottságunk folyó évi április 5-én hozott határozatára értesitem, hogy a Salgótarján és Vidéke Demokratikus Ifjúsági Szövetségének megszervezésében a bizottság a legmesszebbmenő támogatásban részesíti és engedélyt ad, hogy az ifjúsággal közvetlenül érintkezhessen, őket megbeszélésre, tanácskozásra és a MADISz keretén belüli munkára, szórakozásra igénybe vehesse és ezekre alkalmat nyújthasson.

20. A MADISZ PROGRAMJÁBÓL

Új időknek küszöbén vagyunk. Szükség, hogy a kezdet, amely mindig nehéz szokott lenni – jó legyen. Különösen fontos ez most, amikor nemzetünk sorsa nem 1-2 évre, hanem évtizedekre, hisszük, hogy századokra eldől. Ebben az új korban fokozott munka és fontosabb szerep vár az ifjúságra, de több joggal is, mint valaha...

Olyan szervezetet létesítünk, amelyiknek súlya van a legfontosabb tényezők előtt Olyan szervezetet akarunk, melynek egyedüli célja... a nevelés, a nemes ügyek szolgálata, az építés és szórakozás. Azt akarjuk, hogy leomoljék minden választfal a munkás, szellemi munkás és paraszt ifjú között...

Programunk: az egész magyar ifjúság összefogása az új, demokratikus Magyarország felépítéséért, nemre, vallásra, társadalmi különbségre való tekintet nélkül.

21. AZ IPARI TERMELES ELLENŐRZÉSE SZÉCSÉNYBEN

1945. április 9.

Jegyzőkönyv

Készült Szécsényben, 1945. április hó 9-én. Jelen vannak az alulírottak. Tárgy: Szakszervezetek Intéző Bizottsága Szécsényben kimondja, hogy a szécsényi járás területén az összes, az alábbi pon-

érte a legnagyobb veszteség az állatállományt. Majdnem teljesen elpusztult a juhállomány és háromnegyed részében a szarvasmarha, sertés és a loállomány. Ezt bizonyítja az alábbi táblázat is. (9)

Megnevezés	Szarvasmarha		Sertés		Ló		Juh	
	db	%	db	%	db	%	db	%
Összesen volt	38000	100	90000	100	18000	100	81000	100
Elrabolt	22800	60	67500	75	13860	77	75330	93
Maradt	15200	40	22500	25	4140	23	5670	7
Országosan elrabolt	—	44	—	79	—	56	—	80

Nyilvánvaló, hogy a megye mezőgazdaságát ért nagy veszteség szinte kihatástalan helyzetet teremtett. A lakosság részére a legszükségesebb termékeket sem tudták biztosítani. A megmaradt üzemek teljesen üresen álltak. A malmoknak nem volt őrölni valójuk. „A vármegye közellátási helyzete rendkívül aggasztóvá vált. Készletekkel a megye nem rendelkezett, és a közellátási igazgatást is teljes egészében újjá kellett szervezni.” (10)

A kommunista vezetők azonnal felvették a kapcsolatot a felszabadult területek párt és közigazgatási szerveivel, hogy segítséget kérjenek Nógrád megye lakosságának a legszükségesebb élelmiszerral való ellátásához. A közlekedést szinte megbénította a németek robbantó osztaga. A megye területén lévő fűtőházak mozdony-fordító berendezéseit, víztornyait is felrobbantották. A moz-

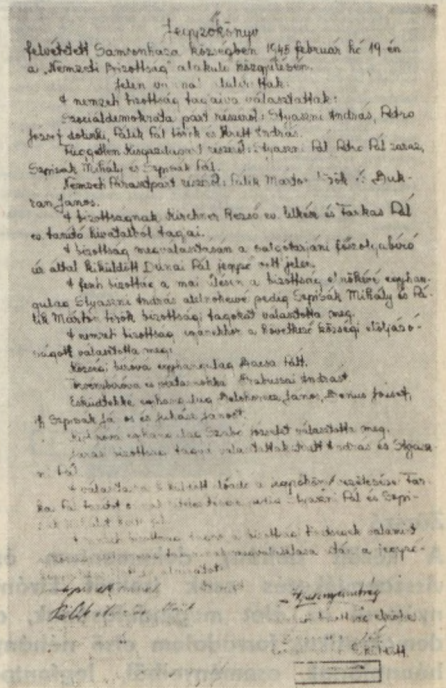
toknak megfelelő ipari üzemeket kezelésre és vezetésre átveszi:

1. Minden egyes olyan üzemet, amely a fasiszta párt szellemében, vagy a mult rezsimben népellenes cselekedeteket hajtott végre.

2. Minden elhagyott üzemet, melynek tulajdonosa távol van, vagy elmenekült a német hadsereggel.

3. Igényt tart a fenti bizottság szécsényi Termelési Bizottsága a fenti 1. és 2. pontban foglalt azon üzemekre is, melyek ma még az orosz hadsereg szolgálatában állanak, de amikor az üzemek megszűnnek a hadsereg részére termelni, abban a pillanatban átveszi a Termelési Bizottság.

A szécsényi járási Termelési Bizottság jogot formál az üzemekhez tartozó és azokat fenntartó földterületekhez is, melyek feltétlenül szükségesek az üzemek fenntartásához . . .



donyokat, személy- és tehervonatokat nyugatra vitték. Felszántották a Hatvan – Salgótarján, Kisterenye – Kazár és Kisterenye – Mátranovák közötti vasútvonalak jelentős részét. Felrobbantották és használhatatlanná tették az Aszód – Balassagyarmat, Vác – Balassagyarmat és Ipolyság – Balassagyarmat – Losonc közötti vonalat. (11)

Azon a területen, ahol nem szántották végig a vasutat, ott elsősorban a hidakat robbantották fel. Így pusztult el a vasúti hidak több mint 60 %-a. Hasonló sorsra jutott a megyei közúti hálózat is. Az alispáni jelentés rámutatott, hogy a felszabadulás időpontjában Nógrád megye kereken 1000 km hosszú úthálózata a lehető legsíralmasabb állapotban volt. Mind a főutak, mind a kisebb jelentőségű mellékutak a harci események következtében járhatatlanná váltak. A vármegye köztűzainak leromlottságával szemben a hidak még súlyosabb kárt szenvedtek: 409 híd közül 88 a felrobbantott. A hidak hossza 2407 m, melyből 954 m-t robbantottak fel, az összes hidak 40 %-a megsemmisült. (12)

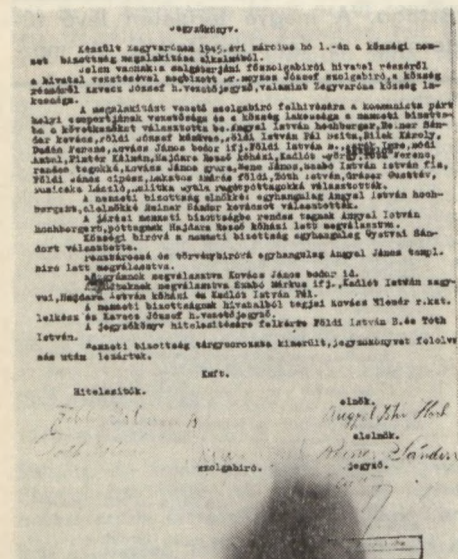
Teljesen elpusztult a 2. sz. főközlekedési útvonalon a lőrincpusztai, ludányhalászi, valamint a nógrádszakáli közúti híd. Nyugatra szállították az Állami Építészeti Hivatal nagyértékű gépeit, a kötőőrköt, úthengereket, műszereket. Mindez jelentősen gátolta a helyreállítási munkát. (13)

Nógrád a kis megyék közé tartozik, amelynek személyi vesztesége igen

sabb mozzanataiból. Az eseményekben oly gazdag, fontos történelmi korszak teljes bemutatása ilyen szűk keretek között aligha lehetséges; ezt a felszabadulás 25. évfordulójával kapcsolatos rendezvények, előadások, kiállítások, valamint különböző kiadványok, könyvek, cikkek vannak hivatalosan biztosítani.

A közölt dokumentumok legnagyobb részét a Nógrád megyei Levéltár őrizetében lévő iratanyagból kerültek ki: így a különféle Nemzeti Bizottságok irataiból a 9., 11., 13. számok; Salgótarján város polgármesteri irataiból a 3., 4., 8., 10., 12., és 20. szám; a Nógrád m. gazdasági felügyelő irataiból az 5.; a járási főjegyzők irataiból pedig a 6., 7., 15., 17. és 21. szám alatt közöltek.

Schneider Miklós



Zárszó

A közölt néhány dokumentum és visszaemlékezés csak ízelítőt kívánt nyújtani az élet megindulásának, a demokratikus forradalom első néhány hónapjának eseményeiből, legfonto-